

**TĂCERE, CUVÂNT, POEM ȘI ANTIPOEM
O POSIBILĂ POETICĂ A DIALOGULUI
ÎN *COMMENTARIUS PERPETUUS* (MIRCEA IVĂNESCU-RODICA BRAGA)**

Prof. univ. dr. Diana CÂMPAN
Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

Abstract: *This literary study aims to develop, from a hermeneutical perspective, the lyrical dialogue between the two actors-poets (Mircea Ivănescu and Rodica Braga) within the series of poems gathered in *Commentarius perpetuus*. At the level of the parables, we will identify the symbolic meanings and poetic relations between the four framework concepts (silence, word, poem and antipoem) and we will try to demonstrate the osmosis between the act of creation specific to Mircea Ivănescu and the one assumed by the poet Rodica Braga.*

Keywords: *Commentarius perpetuus, Mircea Ivănescu, Rodica Braga, parables, silence, poetry, antipoetry*

Într-o cronică de întâmpinare, la apariția-eveniment a ediției complete Mircea Ivănescu, Rodica Braga, *Commentarius perpetuus* (parabole), ediție îngrijită de Corin Braga, cu un *Cuvânt înainte* de Mircea Braga¹, mărturisesc credința în „absența unei strategii artificiale de construcție a dialogului poetic din *Commentarius perpetuus* și, chiar dacă în linia de construire a volumului bicefal principiul este cel al dialogului dirijat *pe fond și prin substanță* ideatică, de interes ni se pare și rolul curativ al scriiturii în sine, știut fiind faptul că poemele în dialog s-au născut sub zodia cumpenei, din suspendarea maladiv-simbolică a fluxului interior de idei-matcă (în cazul lui M.I.) și, respectiv, în cazul Rodicăi Braga, din nevoia acută – resimțită aproape organic, ca o datorie a familiei – de a răspunde stării de necesitate mărturisite de prietenul M.I., intuită sub regimul urgenței, nevoie ce avea să se dovedească a fi și o eliberare a vocii lirice personale, zăgăzuită, ani în șir, de frontierele prozei. Poemele s-au născut, așadar, și din vocația fiecăruia dintre protagoniști de a se fi emancipat din cadrele strânse ale obișnuitului spre a se livra, fără rest, unui anume fel de spațiu-punte, identificat nu doar ca spunere de sine, ci mai ales ca *(re)descoperire de sine*, ca gest introspectiv fundamental, despovărat de măști, din perspectiva mutațiilor de rang superior pe care le presupune schimbarea algoritmului emoției: dinspre *condiția poetului*, deopotrivă Rodica Braga și Mircea Ivănescu aveau să experimenteze, în oglindă, succesiv, fiecare după un ritual propriu de semnificare, *condiția cititorului* dedicat, nerutinat, performant prin însăși puterea lui seducătoare de a duce mereu mai departe mesajul Celuilalt.”² Însă, dincolo de

¹ Mircea Ivănescu, Rodica Braga, *Commentarius perpetuus* (parabole), ediție îngrijită de Corin Braga, *Cuvânt înainte* de Mircea Braga, București, Editura Tracus Arte, 2023.

² Diana Câmpan, *Două condeie și un magister ludi*, în „Apostrof”, Anul XXXV, nr. 1 (404), 2024, p. 28.

această repede-privire, seria de poeme-dialog reunite în cele două volume de „parabole” – *Commentarius perpetuus* (vol. I-1986 și vol. II-2003) – provoacă la o reconsiderare a însuși principiului care a stat la baza generării textelor lirice, ele însele fiind, fiecare în felul său și toate la un loc, o ambițioasă tentare a grilei autoreferențialității din perspectiva a două spirite lucide de scriitori-intelectuali, ajunși în puncte-cheie ale carierei culturale și propunând, în serpentinele unor alegorii extinse, reconsiderări filosofice ale existentului. Ne propunem, în prezentul studiu, să urmărim paradigma de dincolo de poem, logica situării în Sens și, cu precădere, câteva dintre mărcile ascunse ale fiorului liric, greu de dibuit, dar exemplare prin chiar instrumentarea tripticului *tăcere-cuvânt-poem* și, paradoxal, conducând spre un produs atipic, pe care l-am identificat drept un posibil antipoem, de o vibrantă originalitate, migrând spre fluxul ideatic al eseului teoretic/filosofic mascat ori al scriiturii confesive reconceptualizate. Ne întrebăm, în consecință, dacă nu cumva în spatele acestui exercițiu liric dialogic se ascunde o ingenioasă ontologie a *tăcerii*, stare de grație caracteristică ambilor actanți, pulsatorie, efervescentă și, simultan, protectoare și nevătămătoare, numai prin cochetărie ludică devenită poem compus din șiruri de cuvinte care își pierd, pe drum, consistența semantică de rînd și trec printr-o acută și febrilă reîncărcare semică, de nu cumva printr-un subtil proces de re-mitizare a fondului de referință. Nu ne-am hazarda în atari afirmații în absența câtorva piloni care par să ne susțină teoria, după cum urmează.

Vom porni discuția tocmai de la mecanismul declanșator al ineditului dialog liric între consacratul poet Mircea Ivănescu și Rodica Braga, prozatoarea care, mărturisit, și-a descoperit, în starea de necesitate formulată de prietenul familiei, puntea spre armoniile lirice, îndelung zăgăzuite de digurile ferme ale prozei. În fond, Poet și Prozatoare aveau să-și descopere, unul altuia, tacit, cealaltă jumătate harică: pentru Mircea Ivănescu – povestirea de sine, fără mediator; pentru Rodica Braga – migrația către metaforic și către autoreflexivitatea concentrată în cochilia parabolei lirice.

Trebuie menționat, de la bun început, rolul curativ al dialogului liric între cei doi scriitori, povestea exercițiului de creație la patru mâini fiind, ea însăși, o pagină inedită de istorie a literaturii române. Este binecunoscută apropierea intelectuală rafinată între poetul Mircea Ivănescu și istoricul și criticul literar Mircea Braga, cu precădere după instalarea celui din urmă în Sibiu, în prima linie a revistei „Transilvania” și până la moartea poetului (21 iulie 2011). Criticul și istoricul literar Mircea Braga eterniza, cu discreție și cu o anume forță intelectuală, momentul nevralgic din 1983 când Mircea Ivănescu, aflat într-o vădită „criză de inspirație” (tocmai el...), îi solicită criticului literar un instrument-punte, un cârlig simbolic de care să își agațe, vertical, plăcerea scrisului: „Era prin 1983, dacă nu greșesc, când a intrat în mica încăpere pe care o foloseam ca birou, s-a așezat pe scaun, iar eu l-am întrebat ce dorește. Mi-a răspuns că mă roagă să-l ajut să iasă din criză. Am rămas perplex, mă uitam la el și nu știam ce să spun. A completat: «Nu mai am *teme* pentru a scrie poezii.» Era cât pe-acți să glumesc, întrebându-l: *politice*, fiindcă era la ordinea zilei, însă mi-am dat seama că era sincer îngrijorat și am tăcut. A mai

precizat: aş vrea să-mi indicați un cuvânt sau o idee în fiecare zi”³. Avea să-i sugereze, zilnic, idei incitante, concepte-cadru, sintagme provocatoare, în jurul cărora poetul Mircea Ivănescu își construia, meticolos, exercițiile de creație (câteva dintre „temele” propuse de Mircea Braga: *lampa cu petrol, constanța instabilității, feromon, consistența imaginii, pictura rupestră, regia așteptării, posibilitatea care se poate*). Numai că presiunea timpului, grijile editoriale cotidiene și, mai ales, imperativele propriilor lucrări, nu i-au permis criticului Mircea Braga să livreze, cu o frecvență atât de mare, răspunsurile critice așteptate de poet, „Drept care i-am comunicat lui m.i. că nu voi putea să-i scriu și lui, odată la două zile sau chiar zilnic, câte un... articol-comentariu la poemele sale. Dar dacă dorea, îi mai ofeream câte o temă, chiar și numai sub forma unui singur cuvânt. Atunci pleca din redacție, se oprea la restaurantul Bufnița, își comanda o sticlă cu bere, scria poezia, revenea la redacție, o dactilografia și mi-o înmâna. L-am întrebat de ce nu o dactilografiază acasă (nu era un reproș!), mi-a spus că, dacă mai trec câteva ore, nici el nu mai înțelege ce a scris. Într-adevăr, scrisul lui era neinteligibil.”⁴ Starea de necesitate, altruismul și corecta raportare la starea de criză a poetului Mircea Ivănescu aveau să introducă în „joc”, deloc ostentativ, delicat dar cu tâlc, cel de-al treilea actant, ce avea să devină centrul recunoscut, axa în jurul căreia aveau să se așeze, de o parte și alta, poemele întregului ciclu *Commentarius perpetuus* – scriitoarea Rodica Braga; mărturisirea lui Mircea Braga este copleșitoare: „La rândul ei, Rodica citise, de fiecare dată, poemele pe care mi le dădea m.i. Cum pe la finele anului 1984, jocul «cererii și al ofertei» se diluase, m-a întrebat ce s-a întâmplat. Luat cu alte treburi, uitasem să-i spun ce discutasem cu m.i. I-am relatat discuția. A rămas puțin pe gânduri, apoi m-a întrebat: Aș putea să îi răspund eu? După ton, era mai puțin o întrebare, cât o afirmație. Până atunci scrisese numai proză, publicase mai multe volume de schițe, povestiri și romane. [...] Așa a apărut volumul: Mircea Ivănescu, Rodica Braga, *Commentarius perpetuus (parabole)*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1986.”⁵

Acesta este primul punct în care trebuie să ne întrebăm cu privire la mișcarea ideii de profunzime a actului de creație care a generat parabolele din cele două volume *Commentarius perpetuus*. Dacă numeroși critici s-au grăbit să blocheze rolul curativ al poeziei strict cu referire la starea malativă definită de suspendarea imaginarului, în cazul lui Mircea Ivănescu, este momentul să ne raportăm cu egală curiozitate și la actul semnat de scriitoarea Rodica Braga prin tentarea limitelor proprii creației ca prozatoare și, în consecință, se cuvine să punctăm rolul curativ „în oglindă” al poemelor în dialog și pentru viitoarea poetă. Mecanismul dezghiocării imaginarului liric, ieșirea din rutina narațiunilor și din cadrele prozei, ieșirea la suprafață a emoției și metaforizarea ei sensibilă, par să fie, la rândul lor, mărci ale unui alt tip de vindecare: vindecarea de limită și de confortul creației liniare. De

³ Mircea Braga, *Cuvânt-înainte. Două lumi posibile, în dispută* în vol. Mircea Ivănescu, Rodica Braga, *Commentarius perpetuus (parabole)*. Ediție îngrijită de Corin Braga. Cuvânt înainte de Mircea Braga, București, Editura Tracus Arte, 2023, p. 8.

⁴ *Ibidem*, p. 9.

⁵ *Ibidem*, p. 11.

altfel, Rodica Braga avea să mărturisească, în repetate rânduri, cât de mult îi datorează „bolii” imaginarului ivănescian suspendat, gestul „îngrijirii” prin dialog liric fiind asumat de către scriitoare ca o vindecare a propriilor opintiri, nemaiștiindu-se, în cele din urmă, cine pe cine avea să vindece de incongruența cu realitatea creației totale. Dacă Mircea Ivănescu se decreta salvat prin faptul de a fi fost „acceptat drept co-autor doar prin grația Artistei cu adevărat creatoare, pe scurt, cel căruia i s-a îngăduit să participe o vreme la ceva-mai-mult-decât-jocul-cu-vorbele pentru a intra în domeniul artei cu simțămintele și cu ideile, îi mulțumește acum Adevăratei – și Singurei – Creatoare pentru a-i fi acordat privilegiul de a-și simți și el cuvintele plutind o clipă prin aerul pur al poeziei”⁶, Rodica Braga afirma, cu recunoștință și cu o clară conștientizare a șansei: „Incitată de M.I., am trecut dincolo de condiția de cititor de poezie. S-ar fi zis că poezia mă caută și că mă așteaptă, conferindu-mi o nevârstă interioară care nu m-a mai părăsit niciodată. S-ar fi zis că mă trezisem. Participarea la această carte [...] este semnul că amortirea, ațiștea propriei vieți a atins pragul, limita unei scadențe”⁷.

Mai mult, Rodica Braga împlinea, prin acceptarea rolului de confidentă *aleasă* prin forța nebanuită a destinului (secondată, desigur, de ritmul receptării critice a teoreticianului Mircea Braga), o mai veche expectație a poetului Mircea Ivănescu, ba chiar avea să semneze, împreună cu acesta, concretizarea unei premoniții. Matei Călinescu, într-un excelent articol despre poezia lui Mircea Ivănescu, avertiza asupra unui detaliu prea ușor trecut cu vederea atunci când analizăm dialogurile poetice ale celor doi scriitori: „Recitirea poemelor lui Mircea Ivănescu pentru alcătuirea acestei antologii m-a dus (m-a silit delicat și totodată m-a ispitit) la alte recitiri, dintre care mai importante au fost, în chip neașteptat, două: Kierkegaard și Mallarmé. Două vechi pasiuni ale mele și ale lui Mircea Ivănescu din vremea revolută – anii 1960 – când eram foarte apropiați și când el îmi dădea uneori să citesc pagini dintr-o nesfârșită dactilogramă, un fel de jurnal fictiv sau semi-fictiv intitulat «Comentariu perpetuu» (s.n., D.C.), în care era descrisă, bunăoară, așteptarea într-un timp mereu mai dilatat a unui telefon de la o femeie nenumită, în întrezărire pe stradă de la mare distanță, o atingere de umbre, gustul ceaiului dintr-o ceașcă din care sorbise și ea cândva. [...] Vocea din acest comentariu introspectiv era aceeași ca-n poeziile pe care le scria tot atunci...”⁸. Prin urmare, ideea acestui *Commentariu perpetuus* fusese proiectată, în alt cod dar cu fond similar, cu multă vreme înaintea împlinirii stării dialogice, era, adică, o profundă așteptare, în tăcere. Iar gestul inaugural al dialogului liric iese din grila așa-zisului „joc”, invocat de către ambii autori, mutându-și sensul către imperativul autoanalizei cu substrat, dincolo de care cititorul performant va regăsi un mic tratat de poetică neomodernistă cu irizații postmoderne. Discursul liric primește, cu alte cuvinte, rostul autoreflexivității dense a celor două instanțe definite, de la început până la sfârșit, prin cadrele unei singurătăți profund intelectualizate. Mai mult, *Commentarius perpetuus* instigă la o

⁶ Mircea Ivănescu, *Când cuvintele plutesc prin aerul pur al poeziei*, în „Tribuna”, nr. 3901, 2003, p. 4.

⁷ Rodica Braga, *O unică și incredibilă experiență*, în „Transilvania”, anul 112, nr. 7, 2006, p. 6.

⁸ Matei Călinescu, *Poezia lui Mircea Ivănescu*, în „Transilvania”, anul 110, nr. 4, 2004, p. 8.

calmă, dar problematizantă validare a poeticii sinelui autoreferențial, cele două voci în dialog părănd a consacra și, simultan, a ascunde puntea care traversează între solitudinea și tăcerea înalte, desemnând energiile încă nedeclanșate, și, respectiv, cuvântul, spunerea de sine, culminând tocmai cu întâlnirea în Idee, în etajul superior al creației, Poezia. Poeta Rodica Braga identifica magistral acest protocol de raportare identitară: „și atunci se va putea dovedi că drumul de la o ființă/ la alta nu-i nici măcar un minuscul spațiu înzăpezit, [...] nu va mai fi nici umbra ideii/ de mers, atâta vreme cât distanța între o ființă și alta/ va fi doar răstimpul clipirii comprehensibile, [...] drumul de la o ființă la alta e pavat cu reaua-credință a vorbelor [...] / ceea ce nu e cazul poeziei, oricând făptura ei pășind calm/ pe-o buză de abis, privind direct în fascinantul străfund,/ ca și cum ar explora o fărâmă de cer. și ea știe că nici nu greșește” (**r.b.** *nevoia de joc continuă*).

Să urmărim, însă, prin puterea poemelor în sine, etapele încărcării semantice a conceptelor la care tocmai am făcut referire. De departe, paradoxal, puterea de seducție majoră, în poemele ambilor autori, o au tăcerea și singurătatea ca stări asumate până la tâlcuirea ideală a propriilor conștiințe și a funcțiilor magistrale pe care preajma le are în identificarea maladiilor interioare și, complementar, a vindecării prin scrierea (mărturisirea) de sine. Iată dialogul întredeschis, ca o poartă prin care două conștiințe și două sensibilități se dibuiesc, se interoghează și se validează din perspectiva propriilor capacități de a accepta funcția tăcerii nu ca mască a înstrăinării orgolioase de lume, ci ca etapă ontologică: Rodica Braga mărturisește că „doar că singurătatea și tăcerea îl însoțesc pe cel/ învățat cu spaima – unde se întâmplă aceasta,/ nu-i loc pentru nimic altceva. dacă un singur sunet/ se opintește să prindă viață, tăcerea vibrează/ ca o lamă de cuțit și nu va ezita să te taie în două,/ dând partea cea mai bună asupritorilor de/ ocazie, ce te pândesc la fiecare ochi bolborosit,/ prin care mlaștina ta ia contact nemijlocit/ cu realitatea [...] ci, totuși, trebuie să rămâi la suprafață; în adâncurile/ turbăriei nu se conservă decât trupul, nu și aura lui./ – spațiul acela luminiscent în care mișcarea își țese/ mirificele ei arborescențe, făcându-ne atât de singulari/ și atunci, ce bine, ce afurisit de bine e să-ți poți/ numi singurătatea și tăcerea –, prin asta reușind/ să-ți frânezei căderea –, ca și cum i-ai avertiza pe cei/ din jur că ești atins de-o boală contagioasă...” (**r.b.**, *poem pentru tăcere și singurătate*) iar Mircea Ivănescu, subtil, (re)deschide jocul semantic, permițând fluidului filosofic să traverseze matca spre care converg, simultan și reconciliate, *tăcerea și vorba* (cuvântul): „încercarea de a străbate un astfel de tărâm/ al tăcerii are firește prețul pe care suntem/ dispuși să-l plătim – (și de obicei prețul/ acesta e cântărit în cuvinte – ca și cum nu mai învățăm vreodată/ că vorbele n-au nici un fel de puțință de a schimba/ ceva, de a opri măcar locului vreo umbră din țara aceasta/ în care plouă lumina spulberată în ace reci/ a lunii, vorbele se rostogolesc, se sparg, se sfărâmă/ în nisip, în pietrele acestea spulberate în nisipuri,/ și se risipesc încet, ca niște ramuri uscate [...] și cine ar putea să privească/ un asemenea drum, care se face în singurătatea/ de nepovestit altora – și nici chiar sieși? regăsim/ doar ceea ce rămâne dintr-o astfel de trecere – adică imagini/ despre care nici nu mai știm dacă sunt amintiri,/ ca niște miniaturi într-o filă...” (**m.i.** *altă scholie încă sau despre clarul de lună în hiperboreea extremă*). Mai mult, paradigma tăcerii (care numai

aparent este legată de deja amintita criză a spunerii de sine (criza tematică) primește, la Mircea Ivănescu, potențialități extinse, iese radical din canonul banalului și migrează spre metafizic, poetul supralicitând, nu de puține ori, mirajul tăcerii care permite însumarea Sensurilor, neratarea preaplinului și ne-graba spunerii de sine epidermice: „să stai în picioare/ în fața propriului tău suflet, care să fie un copac/ atât de înalt încât ametești răsturnându-ți/ capul, ca să-i privești vârful. și să știi că iese de acolo/ – nu are importanță dacă pe brânci dintr-o scorbură/ dintre rădăcini, sau chirchit, la fel, dar de astă dată/ cu ochii roșii privindu-te de sus, de pe cracă – făptura/ aceea, pe care o știi bine, și-ți va porunci, fără rânjet,/ fără să-și schimbe expresia pe fața fără expresie, să-ți iei securea din nou/ și să-ți cojești singur copacul, și să zvârli la o parte/ coaja – și din așchiile aruncate încolo, încoace, știind/ că stau să te pândească alte – aceleași – făpturi – și fiecare, pe brânci,/ cu ochii roșii privindu-te, să-ți poruncească să-ți tai/ de pe trupul copacului tău coaja, și s-o azvârli [...] și noaptea asta fiind/ viața ta. și tu, singur aici, în fața ta/ – care ești un copac – și-ai tăiat cu securea coji țâșnitoare/ din tine însuși, și tu te-ai suit/ în copacul acesta. și acolo stai. și îți spui că vezi/ ce se întâmplă în jur. doar că lumina asta sticloasă/ îți arată ce vrea ea, – și mai aduce și cețuri ca să se legene/ amuțindu-ți privirile” (**m.i.**, *parabolă de același fel – dar mai greu de dus până la capăt*). Nu întâmplător, Matei Călinescu decreta, conștient de atuurile poeziei ivănesciene, că „Poezia lui Mircea Ivănescu nu este numai autoreflexivă și secret sau deschis intertextuală, cu «puneri în abis» mai ușor sau mai greu de observat, dar și, adeseori, secret autobiografică: și aceasta printr-o transparență specială, în care secretul se topește și devine invizibil”⁹, iar Titu Popescu nota, la scurtă vreme după apariția primului volum *Commentarius perpetuus*, că „dacă există în *Commentarius perpetuus* o «filosofie», aceasta este a moralității scrisului (cu întregul lui halou problematic, pe care îl presupune) ca artă. Luate așa, textele pot fi alcătuitoare ale unor 1001 de parabole despre poezie. Despre care – nu-i așa? – comentariul este perpetuu...”¹⁰.

Mutând accentele analizei de față și spre celelalte două concepte tari în jurul cărora ni se pare a se fi construit dialogul poetic al celor doi scriitori motivați, cum spuneam, de propriile imperative de a ieși din tiparele care le zăgăzuseră, secvențial, fluxurile creatoare (Mircea Ivănescu – „blocat” dureros în alegerea temelor-suport pentru poezie, Rodica Braga „blocată” în ritmurile narative ale prozei și tentând ieșirea spre limanul sensibilității lirice), ne rețin atenția câteva aserțiuni ale Simonei Popescu dintr-o cronică de întâmpinare a ediției din 1986: „...poemele [...] sunt variațiuni pe teme «grave» (lumea ca reprezentare, tăcere și singurătate, timp, vis, muzică, trecut, realitate și limbaj etc.), alături de alte teme «mai imediat și actual solicitante» (cum se spune în mica prefață), tratate în stil convențional, vizându-se mereu profunzimea lor umană”¹¹, marcând tocmai găsirea leacului prin fascinația scrisului provocator: „Mircea Ivănescu folosește în construcția poemului fie o schemă narativă abia schițată, în care dispune și ordonează pasaje eseistice, o «materie» intelectuală și sentimentală, fie o schemă «metafizică», o «idee» în care

⁹ Matei Călinescu, *art. cit.*, p. 11.

¹⁰ Titu Popescu, *Suite lirice paralele*, în „Transilvania”, anul 93, nr. 2, 1987, p. 41.

¹¹ Simona Popescu, *Dialogismul poetic*, în „Viața Românească”, anul 82, nr. 10, 1987, p. 90.

intercalează paranteze narative (uneori folosite ca element într-o comparație amplă). Poemele Rodicăi Braga sunt la suprafață mai omogene și mai unitare, nota lor principală este lirismul, coerența lor fiind mai ales una metaforică. Tiparul ivănescian (uneori cam vag pentru arborescențele de tot felul) este re-conturat la modul liric de Rodica Braga.¹² Nu va surprinde, în consecință, trimiterea constantă, în cadrul poemelor de tip *ars poetica*, la viața propriu-zisă a celor doi poeți, cea de dincolo de pagina albă, reală, palpabilă aproape, evidențiată, cu prisosință, prin elemente paratextuale de încărcătură simbolică aparte. Îi dăm dreptate, încă o dată, lui Titu Popescu, potrivit căruia „Premisa reușitei stă în acceptarea jocului ca ipoteză a cărții, iar realitatea reușitei în conștiința suitelor individuale care compun cartea. Cei doi autori nu comentează prin reciprocă înviore, cum la început părea că se întâmplă, ci se comentează, în limbajul preocupărilor lor intime de creație (ceea ce este, de fapt, «commentarius perpetuus»). În esență, cartea este rodul unei sincerități entuziaste sprijinite pe conștiința comunicării intelectuale, în care cei doi își află stimuli reciproci: Mircea Ivănescu – «provocarea», scrupulul moral al promisiunilor onorate, «șocul» (anodin altfel, ca biografie) de inițiere a exploziei poetice, fericirea de a-și fi găsit partenerul «de joc» (având clară conștiința estetică a ludicului), «înscenarea» unui discurs eminentamente autoreferențial în jurul unui interlocutor evanescent, discret și complice; Rodica Braga – seducția confesiunii, trecerea discursului în registru liric direct, sprijinirea vibrației personale pe iradierile personalității interlocutorului, garanția sincerității în «artefact», încrederea în civilizația scrisului relansată prin înfrățirea dintre condeie»¹³.

Iar dacă rămâne tentația de a afla cum definesc cei doi poeți pragul dinspre singurătatea și tăcerea înaltă către scrierea de sine devenită literatură (poem, adică), regăsim, între numeroasele evidențe autoreferențiale, în poeme-confesiune eliberate de orice surogat sau mască, răspunsuri fără fisură, orientate programatic spre codurile teoriei literare și ale esteticii, nici Mircea Ivănescu, nici Rodica Braga nefiind novici în definirea substanței scriiturii ci, din contră, ambii având în bibliotecile interioare un impresionant bagaj cultural, inclusiv unul privitor la teoria artei. Altminteri nu ar fi fost posibilă construirea dialogică a unor Idei-parabolă de mare forță vizând tocmai procesul de creație. Într-unul dintre primele poeme scrise pe o temă „comandată” de Mircea Braga (*scenă în culori stinse, și lipsindu-se de nuanțe și de treceri sau reîntorcerea la sărăcia de mijloace a marilor epoci (care este de fapt o bogăție inestimabilă)*), poetul Mircea Ivănescu identifica nuca dură a gestului creator, asociind-o, fără putință de tăgadă, solitudinii: „fiind adevărat, cum spunea, că noi doi suntem singurii/ scriitori, atunci, iată, începem noi să facem literatură/ așa – luăm scena aceea, de care nu încetăm – când ne aducem aminte/ să ne amintim de ea – să ne aducem aminte. seara târziu,/ așezat la o masă, privind rar balconul de lemn/ care înconjură, sus de tot, camera mică, și câteva mese/ doar, cu oameni preocupați, așezați, aplecați asupra unor flăcări/ mici, albe,/ și vorbindu-și, fără să se privească, fără să mă privească” (*scenă în culori stinse, și lipsindu-se de*

¹² *Ibidem*, p. 92.

¹³ Titu Popescu, *art. cit.*, p. 39.

nuanțe și de treceri sau reîntoarcerea la sărăcia de mijloace a marilor epoci (m.i., *care este de fapt o bogăție inestimabilă*) și, în aceeași serie a primelor poeme despre scrierea Poemului, poetul se confesa, cu o sensibilitate frapantă: „căci acum despre cartea asta, făcută din fișe și în care/ se spun fraze scurte – despre cartea asta nici nu mai spunem decât/ așa – acolo înțelepciunea e pusă în casete – în faguri,/ cu miere zaharisită – (și trebuie ținută în apă caldută,/ să-și capete încă o dată limpezimea – acum/ e doar o înzăpezită uitare) – și știința noastră e acum uitare – și o întâmplare ca asta, pe care s-o spunem acum – este oprită în densități zăpădoase [...] e doar imaginea într-o carte a vitraliului prin care căpăta aur/ lumina atunci – și acuma cartea-i închisă –/ și noi o ridicăm, fără s-o mai deschidem,/ și o ducem, ne lepădăm de pe mâinile noastre de scoarța ei,/ și nici nu ne mai gândim la pozele ei,/ noi, nu-i așa, ne ardem cărțile în uitare –” (m.i., *istorie a literaturii și ideilor*).

Însă, de îndată ce se întâmplă intrarea în jocul poetic dialogic cu Rodica Braga, parabolele cresc în cheie filosofică și cititorul poemelor descoperă, în fond, nu o lirică de stare, ci o poezie de idei, care instituie meditativul ca instrument preferențial în dezghiocarea semanticii de profunzime, nicidecum emoționalul și sensibilul pur. În definirea poeziei (adică în chiar identificarea ideii-ramă a tuturor poemelor din *Commentarius perpetuus*), ambii poeți supralicitează masiv șansa hipercodificării, fără a îngreuna, însă, fondul ideatic care, paradoxal, se ivește din cadrele fiecărui dialog, emancipat de umbre, solar aproape, explodând în definiții necliseistice ale actului poetic și ale Poeziei în sine. Îndrăznim să afirmăm că nu există, în istoria literaturii române, o altă suită atât de generoasă de poeme care, fiecare în ritmul său interior, să se poată traduce ca arte poetice de referință. Evidențiem prin câteva secvențe dialogale: **r.b.** „poezia este într-adevăr intuirea unor relații inefabile?/ și intuire ce înseamnă? [...] căci – știe oare poetul? pana lui zgârie ca un cioc de pasăre de/ pradă pergamentul, subțiat de prea multe întrebuițări,/ al sufletului unei femei. [...] și, dacă nici asta nu a fost de ajuns pentru a face să tacă în noi/ urletul de șacal năpârlit al geloziei,/ înseamnă că nimic nu-i pierdut și, iată, nu ne rămâne decât să fim/ recunoscători poetului ce a atins, dintr-o nestăpânită dorință/ de joc, claviaturi înțepenite, stârnind sunetul dezacordat al/ unor simțăminte despre care, de multă vreme, nu mai primisem nici/ o știre, ca și cum ființa noastră s-ar fi despărțit de ele/ ca apele de uscat.” (r.b., ...*ca apele de uscat*); **m.i.** „adică ar însemna – să pornim de la o ficțiune –/ poezia nu e niciodată (sau poate mai exact ar fi să spunem/ nu știe niciodată dacă e) intuiție – de foarte multe ori/ vorbele ei sunt fapte grăbite, care duc mesaje de ele necunoscute/ și se opresc, fără să știe de ce înspăimântate, în pădure,/ noaptea, și desculecă, și bat cu pumnii în pământ... [...] și asta ar fi definiția șirurilor de vorbe. – nu vorbele despre intuiția/ cu care să prinzi în plase simțămintele altora, să li le așezi/ apoi sub ochi – nu așa se justifică viclenia cu care înșiri/ cuvintele – sparte – sunătoare. e o viclenie, desigur –/ și acela, după ce s-a înfășurat în pânză de sac, – și a trecut munții prin viscol și a îngenuncheat/ în fața porților închise – nici n-a stat acolo în ninsoare trei zile,/ trei nopți, ci se ducea în cămarile lui – și venea doar la ceasul de noapte,/ la cel de zori, și aștepta, înșiruindu-și resentimentele –/ e drept, în genunchi” (m.i., *scholia sau comentarii – căci explicațiile nu există*); **r.b.** „și, dacă poetul le numește fapte grăbite și inocente/

ducând poveri nicicând de ele cercetate, înseamnă că el/ a pipăit inima lor vie cum ai dibui puiul ascuns într-un cuib./ la care privirea nu ajunge și a fost mângâiat de blândețea/ căldurii lor de animale speriate./ și, dacă poetul știe că spaima e ca un lichid amniotic,/ în care viața lor de făpturi crește, se întremează, dar,/ în aceeași măsură, solidifică transparentul, vremelnicul lăcaș,/ până ce făptură și lăcaș devin una – făptura cu coaja ei/ de spaimă, ca o chitină înșelătoare – de ce nu l-am crede?/ făcător de liniști și de neliniști, cu siguranță, el este/ și un făcător de făpturi cu trupul lunecător de sunet,/ ce sapă în eter canioane adânci...” (r.b., *nevoia de joc se continuă*); **m.i.** „dar literatura se face, ca și chipul de astăzi al troiei,/ în straturi – și dacă te întrebi care e cel îndeplinit în lumina/ gălbencioasă a lămpii cu gaz, răspunsul ar fi că nu e/ decât căderea în golul de aur murdar pe care-l deschide/ acolo, sus, pe tavan, lumina de lampă, când îți răstorni capul/ pe spate – și vezi acolo deodată lumina spartă de odinioară, din seara/ când ți s-a făcut frică de viața care-ți stătea în față – și avea/ să fie urâtă – și acela e stratul de viață din care să faci/ acuma literatură...” (m.i., *cum se face literatura la lampa cu petrol*).

Care este, însă, surprinzătorul rezultat al devoalării mecanismelor creației, așa cum se revendică din carnația ideatică a seriei de poeme în dialog? Dacă deopotrivă Mircea Ivănescu și Rodica Braga au surprins, în repetate rânduri, prin imaginarul impresionant și prin libertatea neîngrădită de a-l așeza, în coduri personale, în pagină, ni se pare că prin *Commentarius perpetuus* serpentinele surprizelor ating cotele cele mai nobile: doi poeți mărturisindu-se reciproc, intrați în „joc” din lumi scriitoricești diferite, ajung să își găsească, după îndelungi divagații, provocări, tatonări și identificări, o comună fascinație tocmai pentru ceea ce consideraseră a fi, la începutul exercițiului *perpetuu*, maladiv: tăcerea și singurătatea. Numai că, de această dată, consistența celor două este cu totul alta, nimic nu mai sugerează traumaticul, dar nici ludicul, ci se convertesc în concepte de identificare în zona intelectualității înalte, elaborate, inalterabile: **r.b.** „numai că tăcerea nu era ceea ce credea celălalt că este./ era, așadar, tăcerea, înghețată febră/ în care întrebările îți săvârșeau, meticolos și sigur, purulența, fără ca vreo putere, nici bună, nici rea,/ să le poată opri îi întoarce la starea lor inofensivă,/ cum ai închide într-o cutie o fojgăială de viermi/ ce-au apucat să se împrăștie, să te târască în camera cu/ pereții goi imaculați [...] /chipul numărul unu: ce fraged ochi de/ cobră închid mereu în mine, deșert încins în juru-mi, aprinse/ flori de cactus m-ademenesc departe, dar tot nu mă urnesc. [...] chipul numărul doi: undeva în mine miroase a mătrăgună,/ toate ierburile otrăvite mă caută, m-ating. de ce nu-mi stați aproape? [...] chipul numărul trei: suav și rece pe dinăuntru mă arde luna,/ cu flacăra ei albă argintul venelor îl împietrește;/ e noapte fără capăt, splendidă și morbidă, noapte ce mă/ zidește hotărnicit în nehotărnicie; [...] chipul numărul patru: nespusul zace-n mine sub șapte/ lacăte. [...] chipul numărul cinci: tăcerea broaștei, scâncetul fricii, imaculatul ochi al steii [...] nu mai mi-e frică. gata./ de-acuma nu mai strig, cu fața albă și netedă ca sticla,/ măntorc din nou spre ceilalți, curajul de-a o face/ l-am strâns într-un inel ce mi-l învârt pe deget, cu/ tainice atingeri, de ei toți neștiute,/ și vocea-mi sună calmă când spun vorbe frivole și/ ambigue și ei toți îmi dau roată și-nveseliți zâmbesc” (r.b., *parabolă despre inutilele explicații și despre cinci chipuri ale tăcerii*); **m.i.** „când tot ce ai

făcut tu astfel se arată doar o alcătuire a ta/ căreia nu-i răspunde nimeni? și sunetele tale atunci alunecă în amintire/ și rămân ce au fost – jocuri ale singurătății, în care tot crezi/ că sunt umbre – să-ți joace peste peretele sufletesc – și când îți întorci/ capul, să le privești, e doar perete gol...” [...] „și pe urmă povestea se face alta,/ poveștile tale, din care îți faci mereu stâncile, și pajiștile, și luminile/ acvatice, închipuind, acolo, fundalul portretelor tale./ca în pânzele căpătând astfel taine ale unui maestru – poveștile tale/ se schimbă mereu” (m.i., *parabolă despre tăcerea care și ea poate fi comentată dar având și o completare în maniera pictorilor spanioli*). S-ar părea, cu alte cuvinte, că se preferă un soi de „anti-poem”, care nu implică ieșirea din tăcere și nu tulbură solitudinea înaltă. Identificăm, aici, anti-poemul ca stare, ca poem care nu ar trebui să se așeze în pagina scrisă, rămânând pură interioritate.

Densitatea poemelor reunite în cele două volume *Commentarius perpetuus* va oferi, însă, la infinit, subtilități care se cer interogate. Și îi dăm dreptate, și de această dată, criticului Dan C. Mihăilescu: „Nimeni nu va reuși, probabil, vreodată să numească exact, necum să atingă, esența acestei poezii. Ne rămân, însă, încercările.”¹⁴

Bibliografie

Opera de referință

IVĂNESCU, Mircea, Rodica BRAGA, *Commentarius perpetuus* (parabole), ediție îngrijită de Corin Braga, *Cuvânt înainte* de Mircea Braga, București, Editura Tracus Arte, 2023.

Bibliografie critică

BRAGA, Rodica, *O unică și incredibilă experiență*, în „Transilvania”, anul 112, nr. 7, 2006, p. 6.

CĂLINESCU, Matei, *Poezia lui Mircea Ivănescu*, în „Transilvania”, anul 110, nr. 4, 2004, p. 8-11.

IVĂNESCU, Mircea, *Când cuvintele plutesc prin aerul pur al poeziei*, în „Tribuna”, anul 119, nr. 3901, 2003, p. 4.

MIHĂILESCU, Dan C., *Ecranul interior*, în „Transilvania”, anul 94, nr. 1-2, 1988, p. 18-20.

POPESCU, Simona, *Dialogismul poetic*, în „Viața Românească”, anul 82, nr. 10, 1987, p. 90-92.

POPESCU, Titu, *Suite lirice paralele*, în „Transilvania”, anul 93, nr. 2, 1987, p. 39-41.

¹⁴ Dan C. Mihăilescu, *Ecranul interior*, în „Transilvania”, anul 94, nr. 1-2, 1988, p. 18-20.